

Expliciteringen af den logiske relation kan tyde på, at der henvises til en anden logik end tekstens grundlogikker. I dette tilfælde kan det være en indikation af, at forfatteren nu tager afstand fra den logik, der siger at moren var vred fordi barnet blev væk. Den ikke-konjungerede efterfølgende sætning – som ovenikøbet afslutter sekvensen – pointerer muligvis den forfatter-text-logiske grund til at moren var vred:

Hun er vred fordi [a] barnet blev væk

[og/eller b] Faren er taget af sted med skibet.

Muligvis er den explicitte grund et skjult citat fra moren, muligvis fra den tre-åriges egen skyldpålægelse, muligvis et udtryk for mor-barn-logikken.

Muligvis er det bevidst spil på to logikker fra forfatterens side – muligvis er det udtryk for ubevidste logiske modsætninger.

Om det er det ene og det andet, skal vi ikke afgøre her.

7.

Vi har gennem nogle få eksempler på dialektikken mellem eks- og implicit deixis – person- og index-deixis – prøvet at vise, at ytringer determineres af, og determinerer, såvel syntaktiske, semantiske som pragmatiske forhold.

Bibliografi

Bang, J. Chr. 1974: *Lingva - Lingvist - Lingvistik*. Odense Universitet.

Bang, J. Chr. 1987: *Antydninger af en økologisk sprogteori. Et semantisk essay*. Odense Universitet.

Bang&Døør 1986: *Sprogteori II. - To essays om børnesprog og lingvistiske modeller*. Odense Universitet.

Bang&Døør 1988: *Sprogteori III - to essays om diskurs og deixis*. Odense Universitet.

Bang&Døør 1990: *Sprogteori IV - Deixis, Anafor & Lexis - to essays om dialektikken mellem syntax, semantik og pragmatik*. Odense Universitet.

Bang&Døør 1990a: *Sprogteori V*. (Under udgivelse).

Diderichsen, P. 1946: *Elementær dansk grammatik*. Kbhvn.

Galberg Jacobsen & Skyum-Nielsen 1988: *Erhvervsdansk. Grundbog*. Kbhvn.

Mikkelsen, Kr. 1911: *Dansk Ordføjningslære*. Kbhvn.

Mette Kunøe og Erik Vive Larsen (udg.):
3. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1990

SPROGSKAT VERSUS SKATTESPROG

SPROGLIGE KOMMENTARER TIL TO OFFICIELLE SKATTETEKSTER

Af Hans Basbøll (Odense Universitet)

Motto: "Loghæn skal wæra [...] opænbar swa at allæ mæn mughæ witæ oc understandæ hwat loghæn sighær"

De to skattetekster jeg vil kommentere i det følgende, har dét til fælles at selv fagfolk (inden for revision, social forvaltning o.l.) har været i tvivl om hvordan de skulle forstås. Samtidig er det officielle bestemmelser der vedrører mange borgeres økonomi, og som derfor (jvf. mottoet fra Jyske Lov) burde kunne forstås af enhver der prøver at læse dem omhyggeligt. Jeg vil hævde at begge tekster er formelt tvetydige, og at dette er en klar fejl ved dem.

I virkelighedens verden bliver sådanne tekster så – på trods af (eller måske på grund af?) al deres grundlæggende uklarhed i formuleringen – anvendt på ganske bestemte måder; de underkastes "kanoniske fortolkninger", fx igennem domme, ligningsvejledninger og administrativ praksis, ofte i et svært gennemskueligt samspil; i denne sammenhæng spiller hensynet til hvad de pågældende bestemmelsers fædre (kun undtagelsesvist mødre) har intenderet, også ind (fx dokumenteret i bemærkninger til lovforslag). Jeg må lade hele denne side af spørgsmålet ligge her, trods dens åbenbare betydning, og jeg vil blot indskrænke mig til at diskutere nogle sproglige aspekter af problemstillingen.

Artikel 15 stk. 1 i "Bekendtgørelse af aftale af 18. oktober 1979 mellem den danske regering og Grønlands landsstyre til undgåelse af dobbeltbeskatning m.v." lyder i sin helhed:

1. Medmindre bestemmelserne i artiklerne 16, 17 og 18 finder anvendelse kan gage, løn og andet lignende vederlag for personlige tjenesteydelser oppebåret af en person, som er bosat i den ene del af riget, kun beskattes i denne del af riget, medmindre arbejdet er udført i den anden del af riget. Er arbejdet udført dér, kan det vederlag, der hidrører derfra, beskattes i denne anden del af riget, medmindre opholdets varighed i denne anden del af riget ikke overstiger 60 dage i sammenhæng, og den pågældende person under dette ophold fortsat er beskæftiget hos og vederlagt af den sædvanlige arbejdsgiver.

Stykket er tungt og klodset formuleret, med for lange perioder og en indviklet relation mellem sætningerne, bl.a. udtrykt ved gentagen brug af "medmindre" (fx bliver første helsætning både indledt og afsluttet med en "medmindre"-sætning). Især forbindelsen "medmindre... ikke" er uheldig idet "medmindre" betyder "hvis ikke", dvs. at "medmindre... ikke" betyder "hvis ikke... ikke", og det er svært at overskue i farten (og vi skal senere se at det ikke blot er i farten det er svært). Formuleringerne bliver også knoklede fordi man åbenbart ikke må sige "Danmark" og "Grønland", men – naturligvis af politiske grunde – skal udtrykke sig helt symmetrisk.

Stykket bliver klarere hvis man siger fx "A" og "B" om de to dele af riget, og hvis man desuden fremhæver (med fedt) relevante konjunktioner, negationer og modalverber m.v. Herudover har jeg foretaget visse forkortelser der er underordnede i denne sammenhæng. Alle ord der ikke optræder på det pågældende sted i teksten har jeg sat i citationstegn. "Medmindre"

er erstattet af "hvis ikke", og jeg har indskudt "så" i forlængelse af "hvis" ("hvis... så"). Hovedsætningerne, der jo udtrykker det overordnede indhold, er understreget, og de deri indgående bisætninger er ligeledes understreget, men sat i "()". Tilføjelser står i "[]".

1. "Hvis ikke" bestemmelserne i art. 16-18 finder anvendelse [, "så"] kan gage m.v. oppebåret af en person (som er bosat i "A") kun beskattes i "A", hvis ikke arbejdet er udført i "B". ["Hvis"] arbejdet er udført i "B", ["så"] kan det vederlag (. der hidrører derfra.) beskattes i "B", "hvis ikke" opholdets varighed i "B" ikke overstiger 60 dage i sammenhæng, og den pågældende person under dette ophold fortsat er beskæftiget hos ["..."] den sædvanlige arbejdsgiver.

Strukturen i stykket kommer tydeligere frem hvis man inddeler det i afsnit efter "decimalsystem" (der direkte skal afspejle den logiske opbygning). Jeg har ikke i øvrigt ændret på ordvalg og formuleringer, selv om stykket også på disse punkter trænger til en forbedring.

1. Som hovedprincip gælder at gage m.v. oppebåret af en person der er bosat i A, kun kan beskattes i A.
 - 1.1. Dette gælder dog ikke hvis bestemmelserne i art. 16-18 finder anvendelse.
 - 1.2. Hvis arbejdet er udført i B, kan det vederlag der hidrører herfra, dog beskattes i B.
 - 1.2.1. Dette (altså 1.2) gælder dog ikke hvis følgende er tilfældet:
 - 1.2.1.1. Opholdets varighed overstiger ikke 60 dage i sammenhæng
 - 1.2.1.2. Den pågældende person er under dette ophold fortsat beskæftiget hos og vederlagt af den sædvanlige arbejdsgiver

Tekstens andet punktum har strukturen:

Beskatning i B (for vederlag for arbejde i B) kan finde sted
MEDMINDRE

opholdet ikke overstiger 60 dage [= 1.2.1.1]

OG

personen fortsat er beskæftiget hos sin sædvanlige arbejdsgiver [= 1.2.1.2]

Ordstillingen i sætningen efter andet punktums første "og" er den vi har i bisætninger (med "fortsat er" i stedet for "er fortsat" som vi ville vente i en hovedsætning), dvs. at sætningen efter dette "og" må være styret af en bisætningsindleder, og den eneste mulige kandidat i den foregående tekst er "medmindre". Det er derimod formelt tvetydigt om der skal underforstås et genoptaget "medmindre" efter "og". Tvetydigheden kan belyses ved en formel hvis vi kalder 1.2.1.1 for "p" og 1.2.1.2 for "q":

- (1) MEDMINDRE p OG q ?= MEDMINDRE (p OG q) =
HVIS IKKE (p OG q) = HVIS IKKE p OG/ELLER HVIS IKKE q
- (2) MEDMINDRE p OG q ?= MEDMINDRE p OG [MEDMINDRE] q =
HVIS IKKE p OG HVIS IKKE q = HVIS IKKE (p OG/ELLER q)

Ifølge læsning (1) skal BEGGE betingelser p og q (henh. 1.2.1.1 og 1.2.1.2) være tilstede for at UDELUKKE beskatning i B. Ifølge læsning (2) behøver blot én af betingelserne p eller q være til stede for at udelukke beskatning i B. Formuleringen i stykket er særlig uheldig fordi den første betingelse selv indeholder et "ikke", og fordi der er tale om undtagelser til en undtagelse (nemlig 1.2) til hovedreglen (1). At der i teksten står "kan" gør den lidt sværere at forstå, men for skatteyderen er et "kan" naturligvis tilstrækkeligt hvis han selv må bestemme, det følger af forskellen mellem danske og grønlandske skatteprocenter. Hvis det derimod er skattemyndighederne der afgør om "kan beskattes" i praksis betyder "beskattes" har skatteyderen endnu et problem!

Det blev under diskussionen fremført (af Ole Togeby) at det demonstrative pronomen i "dette ophold" opløser tvetydigheden. Jeg er ikke overbevist om at dette er rigtigt, idet "ikke" i betingelsen 'p' gør henvisningen mindre klar, men dette problem overlades hermed til læserens videre overvejelser.

Hvis teksten brugte pausekommatering kunne man måske tage tekstens sidste komma som noget der favoriserer fortolkningen med et underforstået (nyt) "medmindre" foran 'q', svarende til et muligt prosodisk brud (hvorimod manglende mulighed for prosodisk brud ville støtte fortolkningen af 'q' som styret af tekstens "medmindre"). Men teksten anvender klart nok grammatisk kommatering, og det manglende komma efter den indledende bisætning er en fejl.

Hver gang man laver "tekstpreparationer" som jeg har gjort her, må man naturligvis spørge sig om, og da på hvilken måde, reparationen har ændret indholdet i teksten. Et enkelt eksempel kan illustrere problemet: når "medmindre" erstattes med "hvis ikke" indfører man principielt det problem at "ikke" er et selvstændigt ord, og det kan have betydning for læsningen, fx hvis "ikke" opfattes som konstituent sammen med det følgende, men uden "hvis"; "medmindre" kunne derfor tydeligere omskrives "hvis-ikke".

Der foreligger en principielt ligeværdig grønlandsk tekst, og jeg har spurgt eskimologen Henrik Aagesen om den er klarere end den danske tekst hvad angår forholdet mellem betingelserne 'p' og 'q'. Han oplyser at tekstens andet punktum i den grønlandske version kan oversættes omtrent som følger:

Når arbejdet bliver udført der, så kan lønnen som kommer derfra beskattes i denne anden del af riget, "kun når" opholdet i denne anden del af riget overstiger 60 dage i sammenhæng, og desuden den omhandlede person under sit ophold er blevet beskæftiget og lønnet af sin sædvanlige arbejdsgiver.

Det springende punkt er naturligvis at de(n) grønlandske tekstforfatter(e) ikke har opfattet at tekstens sidste sætning ("og den pågældende...") har noget med det foregående "medmindre" at gøre, men tolket den som en selvstændig betingelse, og derved har den i sammenhængen fået den stik modsatte betydning af tekstens 'q' (fordi "medmindre" har en indbygget nægtelse)! Den grønlandske teksts udsagn er således uforeneligt med begge mulige læsninger af den danske tekst. Betydningen heraf er vist indlysende for alle.

Lad mig afslutningsvis kort inddrage en anden skattebestemmelse, nemlig Kildeskattelovens paragraf 37, stk. 5 (der ikke længere er gældende). Den lyder således:

Stk 5 (184). For personer, som ved udgangen af det kalenderår, hvori skatten betales, opfylder aldersbetingelsen for at oppebære folkepension, oppebærer eller er tillagt ret til at oppebære folkepension, pension i henhold til lov om pension til enker m.fl., invalidepension eller invaliditetsydelse med bistands- eller plejetillæg, nedsættes de beregnede skatter under anvendelse af et personfradrag, hvis grundbeløb er 17.500 kr.

Teksten er umiddelbart lettere at overskue end den foregående, og jeg vil derfor anvende et helt banalt notationssystem, idet jeg ikke ændrer på formuleringen overhovedet, men blot understreger den overordnede sætning, sætter parentes omkring ledsætninger der indgår i ledsætninger, og vinkler omkring en konstruktion der er parallel med det foregående ord:

Stk 5 (184). For personer, som (ved udgangen af det kalenderår, hvori skatten betales,) opfylder aldersbetingelsen for at oppebære folkepension, oppebærer <eller er tillagt ret til at oppebære> folkepension, pension i henhold til lov om pension til enker m.fl., invalidepension eller invaliditetsydelse med bistands- eller plejetillæg, nedsættes de beregnede skatter under anvendelse af et personfradrag, hvis grundbeløb er 17.500 kr.

Endvidere kan "pension i henhold til lov om pension til enker m.fl." forenkles til "enkepension" og, mere radikalt, "folkepension, enkepension, invalidepension eller invaliditetsydelse med bistands- eller plejetillæg" til "visse pensioner m.v.":

Stk 5 (184). For personer, som (ved udgangen af det kalenderår, hvori skatten betales,) opfylder aldersbetingelsen for at oppebære folkepension, oppebærer <eller er tillagt ret til at oppebære> visse pensioner m.v., nedsættes de beregnede skatter under anvendelse af et personfradrag, hvis grundbeløb er 17.500 kr.

Følgende verbalsyntagmer (i betydningen verbaler – i vid forstand – plus tilhørende objekt(er)) er parallelle i 1. sætning af første grad:

α) "opfylder aldersbetingelsen for at oppebære folkepension"

β) "oppebærer eller er tillagt ret til at oppebære "visse pensioner m.v.""

Verbalsyntagmet β) har ét objekt ("visse pensioner m.v.") der er fælles for de to parallelle (sideordnede) verbaler:

β1) "oppebærer"

β2) "er tillagt ret til at oppebære"

Konjunktionen "eller" står korrekt mellem β1) og β2); men der mangler en konjunktion mellem α) og β). Sprogligt er såvel "og" som "eller" muligt, men disse to konjunktioner giver naturligvis paragraffen to uforenelige betydninger; dette er uacceptabelt i en lovtekst.

Hvis jeg har ret i at teksten er formelt tvetydig mellem læsningerne "som opfylder aldersbetingelsen [...], eller som] oppebærer eller er tillagt ret til at oppebære pension [...]" og

"som opfylder aldersbetingelsen [...], og som] oppebærer eller er tillagt ret til at oppebære pension [...]" bliver spørgsmålet hvorfor langt de fleste læsere (efter min erfaring) spontant kun ser den første mulighed. Det hænger givetvis sammen med det følgende "eller": i farten kan man let opfatte verberne "opfylder", "oppebærer" og "er (tillagt ret til at oppebære)" som parallelle og dermed "eller" som underforstået ved 'opremsningskomma'. Men som det er fremgået mener jeg dette er en misforståelse, hvilket ses når de forskellige objekter inddrages.

Hvis jeg har ret skulle i konstruktionen "Personer som kan spille violin, synge eller deklamere folkeviser..." verbet "synge" stå uden objekt, og ikke med et underforstået "folkeviser" som objekt, og sådan opfatter jeg det også. Men dette spørgsmål burde naturligvis undersøges ved hjælp af autentiske tekster, spørgeteknikker osv.; det er dog under alle omstændigheder et problem hvordan man får udskilt faktisk forekommende fejllopfattelser fra genuine tvetydigheder. Mennesket har jo en velsignet evne til at læse mening ind i selv meget ufuldstændige eller fejlfulde tekster.

Lad mig afslutningsvis gøre klart at denne diskussion naturligvis ikke skal opfattes som nogen forskningsrapportering (jvf. den manglende bibliografi). Der er tale om et debatindlæg om en af samfundets svøber, det helt urimeligt knudrede juridiske/officialle sprog, der oven i købet i disse slemme eksempler er formelt tvetydigt på punkter der er helt centrale for den korrekte forståelse. Jeg har bevidst, og af indlysende grunde, holdt mig langt væk fra juridiske aspekter af sagen, og generelt fra teksternes forhold til "virkeligheden", og blot belyst nogle sproglige sider af sagen. Men til syvende og sidst er det naturligvis virkeligheden det handler om (som man siger).

Note

Jeg takker deltagerne i diskussionen (herunder Jørgen Døør, Henrik Holmboe, Hanne Ruus og Ole Tøgeby) for relevante synspunkter, og Henrik Aagesen for hjælp med den grønlandske tekst.